

wąskoczołowe, nadszerokotwarzowe, szeroko-nose i średniooczodołowe.

Całość materiałów kostnych przewieziono do Katedry Antropologii Uniwersytetu im. Ada-

ma Mickiewicza w Poznaniu celem szczegółowego opracowania, zaś materiał archeologiczny przekazany został do Muzeum Ziemi Przemyskiej w Przemyślu.

Edward Pudelko

Badania wykopaliskowe w Posadzie Rybotyckiej pow. Przemyśl

Z ramienia Konserwatora Zabytków w Rzeszowie w końcu lipca, w pierwszej połowie sierpnia oraz we wrześniu prowadzone były badania archeologiczno-antropologiczne na terenie wzgórza cerkiewnego w Posadzie Rybotyckiej pow. Przemyśl. Badania podzielone zostały na dwa etapy. W pierwszym okresie od dnia 19 VII do 10 VIII w badaniach wykopaliskowych uczestniczyła grupa antropologów z Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu z mgr A. Malinowskim i mgr J. Strzałko. Z innych ośrodków antropologicznych w badaniach uczestniczyli mgr K. Jaworska i mgr B. Łuczak z Łodzi oraz mgr K. Kaczanowski z U.J. w Krakowie. Badania wykopaliskowe antropologiczne były nadzorowane przez prof. dr F. Wokroja z U.A.M. w Poznaniu. Opiekę naukową nad badaniami archeologicznymi prowadzonymi przez autora tego sprawozdania sprawował mgr A. Kunysz z Przemyśla. Dokumentację rysunkową w pierwszym okresie badań sporządził A. Wojciechowski z U.J. w Krakowie, w następnym — autor przy współpracy B. Skrzypczyńskiej studentki antropologii z U.A.M. w Poznaniu.

Cerkiew w Posadzie Rybotyckiej to niewielki obronny obiekt doskonale zachowany i świetnie usytuowany na jednym z cypli wzgórz schodzących w dolinę Wiaru. Samo położenie cerkwi na wzgórzu w widłach Wiaru i potoku bez nazwy wpadającego do niego, daje jej naturalną obronność. Od strony przylegającego doń wzgórza od zachodu obronność obiektu została wzmocniona przez przekopanie głębokiego wąwozu, który został następnie zaadaptowany przez drogę.

Prace wykopaliskowe prowadzone w pierwszej fazie ograniczyły się do wstępnego rozpoznania funkcji (widocznych w niektórych miejscach spod bujnej roślinności) niewielkich fragmentów murów oraz do uchwycenia zasięgu i częściowego przebadania cmentarza przycerkiewnego. Liczono się także z możliwością istnienia tu osadnictwa prehistorycznego. Badania prowadzono przecież w dolinie Wiaru, a więc na jednym z bardziej ruchliwych szlaków komunikacyjnych łączących tereny Małopolski ze Wschodem. Z żyzną doliną Wiaru związane są duże skupiska osadnictwa prehistorycznego (Sierakośce¹, Kormanice²) badane w ostatnich latach.

Niestety badania archeologiczne na wzgórzu cerkiewnym, u jego stóp oraz w najbliższej

okolicy nie dały żadnych rezultatów i dowodów na potwierdzenie tych domysłów. Pozwoliły natomiast na stwierdzenie dość ożywionego osadnictwa czasów nowożytnych od przełomu XV/XVI³ wieku aż do czasów najnowszych. Początki osadnictwa na wzgórzu wiążą się ze zbudowaniem tu obronnej cerkwi otoczonej solidnymi murami. Przy cerkwi jak przypuszczają niektórzy⁴ powstał monastyr bazyliński, w którym mieściła się prawdopodobnie szkoła twórców tzw. „bohomasów rybotyckich”.

Badania w pierwszym okresie objęły początkowo płn.-zach. część wzgórza, gdzie spodziewano się odkryć cmentarz przycerkiewny. Po sporządzeniu przez inż. R. Halickiego siatki arów ekipa antropologów zbadała ćwiartki C arów 1 i 2. Pod warstwą darni ukazał się zarys silnie przemieszanej brudnożółtej gliny lessowej, w której już w górnych partiach wystąpiły fragmenty przemieszczonych kości ludzkich, a następnie ukazały się warstwy nie zniszczonych szkieletów ludzkich ułożonych w kierunku W-E głową na zachód.

Ogółem wyeksplorowano 19 dobrze zachowanych pochówków⁵. Przy niektórych uchwyciono zarysy drewnianych trumien. Na wyposażenie składały się w grobach kobiecych niewielkie koraliki szklane koloru czarnego, czerwonego lub niebieskiego, w jednym (nr 31) obrączka miedziana. W grobach męskich odkryto trzy fajki gliniane, a w jednym z nich żelazną brzytwę. Przy niektórych pochówkach

Ryc. 1. Posada Rybotycka pow. Przemyśl. Widok odkrytych schodów ze strony wschodniej wzgórza, w głębi cerkiew.

Fot. A. Kunysz

Ryc. 2. Posada Rybotycka pow. Przemyśl. Połączenie muru obronnego I z murem kościoła.

Fot. A. Kunysz

tak kobiecych jak i męskich zachowały się monety miedziane. Są to austriackie „grajcary” pochodzące z XVIII i XIX wieku. Znajdowano je w okolicach głowy lub łędźwi zmarłego.

W ćw. 2 ara 2 na głębokości 130 cm w warstwie silnie przemieszanej, między poszczególnymi jamami grobowymi z pochówkami datowanymi na XVIII i pocz. XIX wieku odkryto srebrną monetę węgierską z drugiej połowy XVI wieku. Identyczną monetę srebrną odkryto w tym samym wykopie na gł. 148 cm przy czaszce nr 40. Napis na niej dowodzi, że była to moneta Maximiliana II z roku 1567.

W celu uchwycenia dalszego zasięgu cmentarza i kierunku jego rozwoju, wytyczono kilka rowów sondażowych nazwanych wykopami.

Wykop I usytuowany we wschodniej części ćw. C ara 5 miał wymiary 2×5 m. Podczas eksploracji podobnie jak w ćw. C ara 1 w warstwie przemieszanej gliny natrafiono na szkielety ludzkie orientowane głową w kier. N-W.

Wykop II wytyczono w ćw. D ara 1. Wymiary 1×3 m. Tutaj też odkryto szkielety ludzkie o podobnej orientacji.

Wykop III leżący w płn.-zach. stronie wzgórza cerkiewnego jest wschodnią częścią ćw. A ara 1. W warstwie ciemnej przemieszanej gliny z luźnymi kamieniami występującej do gł. 120 cm odkryto fragmenty szkieletów. W odległości 4,4 m od południowej ściany wykopu odkryto mur kamienny zbudowany z dużych ciosów piaskowca łączonych zaprawą wapienną. W wielu miejscach zaprawa wapienna uległa wypłukaniu a w miejsce jej do szczelin między kamieniami dostała się jasna lub brudna glina analogiczna do tej, jaka występuje w bezpośrednim sąsiedztwie muru. Grubość odkrytego fragmentu muru wynosi ok. 1 m. Jest on zniszczony i rozwleczony. Rozsypisko jego wyraźnie widoczne jest po stronie zewnętrznej. Stopa fundamentu mierzona po tej właśnie stronie wystąpiła na gł. 170 cm od zachowanej korony.

Wykop IV łączy się z wykopem III. Prace odkrywkowe przeprowadzone tutaj dopro-

wadziły do uchwycenia dalszej partii zniszczonego muru a także pozwoliły ustalić zarys fundamentów prostokątnej budowli kamiennej o wymiarach $5,25 \times 3,90$. Wg relacji najstarszych autochtonów była tu prawdopodobnie kostnica. Mur tej budowli jest wyraźnie dobudowany do muru obronnego (Ryc. 2) i posadowiony na jego części. Doskonale widoczny jest uskok po stronie płn. Odkryty fundament zbudowany został z kamieni łączonych zaprawą wapienną, do tej pory dobrze zachowaną. W północno-zachodnim narożniku między kamieniami korony muru odkryto monetę miedzianą Jana Kazimierza z 1665 r. Wewnątrz w N-E rogu pod warstwą spalenizny ukazały się zarysy pieca ceglanego łączonego z późniejszą (czaszy UPA) adaptacją tego budynku (Ryc. 2).

Wykop V w części wschodniej założono w odległości 2 m od przypor prezbiterium. Ma on wymiary 1×6 m. Na głębokości 60 cm wystąpiła już glina calcowa. W górnych warstwach znaleziono nieliczne fragmenty kości ludzkich.

Wykop VI o wymiarach $6,6 \times 1$ m usytuowano w północno-wschodniej części terenu podnóża cerkwi. Celem jego było wyjaśnienie dalszego zasięgu cmentarza. Dotarto do głębokości 1 m. Górna warstwa składała się z ciemnej ziemi, w której wystąpiły drobne węgielki i luźne kamienie. Gliniasty calec ukazał się na głębokości 70 cm. Pochówków jak też materiału ceramicznego nie stwierdzono.

Wykop VII pozwolił na odsłonięcie zewnętrznej lica południowo-wschodniego narożnika muru obronnego. Jest on bardzo zniszczony i płytko 30 do 50 cm posadowiony w lessowym calcu. Jedynie dobrze zachowany odcinek odkryto we wschodniej jego części w odl. 3,2—5,2 mb. od S-E narożnika.

Na tej przestrzeni, mimo dość głębokiego wkopu ok. 2 m od korony zachowanego muru, do stopy fundamentu i do calca nie dotarto. W profilu tej ściany zarys calca gwałtownie

Ryc. 3. Posada Rybotycka pow. Przemyśl. Widok zewnętrznego lica muru w wykopie XVI.

Fot. A. Kunysz

się obniża prawie pod kątem prostym. Dalszą eksplorację przerwano ze względu na niebezpieczeństwo zawalenia się muru, który jest w tym miejscu nieco wychylony na zewnątrz, a zaprawa niemal całkowicie wymyta. W miejscu tym, jak twierdzą mieszkańcy wsi, miało się znajdować wejście do podziemi cerkwi.⁶ W warstwach wypełniska nasypu złożonego z ciemnej ziemi i luźnie w niej leżących kamieni wystąpiło dość dużo materiału ceramicznego o charakterze nowożytnym. Odkryto fragmenty dużych malowanych mis zdobionych stylizowanym ornamentem roślinnym, polewą koloru: brązowego, ceglatego i zielonego. Analogiczny okaz misy pochodzi z badań z r. 1964 z Krasiczyna. Obok nich wystąpiły fragmenty wysokiego naczynia barwy siwej, górna część garnka z wywiniętą na zewnątrz krawędzią, (wewnątrz polewa jasna), zdobionego rzędem linii pod cylindryczną, krótką szyjką. Odkryto też zniszczone naczynie z zieloną polewą wewnątrz. Jest to prawdopodobnie grobowa lampka, widoczne są bowiem ślady okopcenia.

We wspomnianej warstwie wystąpił też cały oraz fragmenty kafla polewanych i nie polewanych, podobnie ornamentowanych. Kafle te pokryte były stylizowanym ornamentem roślinnym, wykazującym pewne cechy geometryzacji i prymitywizacji. Wystąpił motyw bławatka jak też campanulli. Większość pokryta zieloną polewą. Materiał ten datować można na koniec XVII i XVIII wiek (fragment kafla z motywem campanulli).

Wykop VIII przeprowadzono w celu odsłonięcia N-E narożnika muru obronnego. Na gł. 80 cm odkryto stopę fundamentu dość dobrze zachowanego narożnika bramki wejściowej zbudowanej z prostokątnych piaskowcowych ciosów. Dwumetrowe rozszerzenie wykopu w kierunku zachodnim utwierdziło w przekonaniu, że cmentarz podchodzi aż pod mury. W części środkowej wykopu mur bardzo płytko posadowiony (ok. 30 cm) i źle zachowany. Zbudowany on został na grubej warstwie nasypów złożonych z ciemnej ziemi z luźnymi kamieniami. Wystąpiło tu nieco materiału ceramicznego o charakterze nowożytnym. Narożnik N-E do ok. 1 m całkowicie oberwany. W odległości 1,5 m od przypuszczalnego rogu wystąpił 50 cm uskok. Ta część muru dobrze zachowana.

Wykop IX usytuowano w południowej stronie wzgórza cerkiewnego. Wymiary jego wynoszą 3,45×1 m. Na głębokości 60 cm od darni odkryto fragment muru kamiennego o grubości 110 cm, a na 108 cm dotarto do stopy fundamentu. Mur ten posadowiony został w gliniastym calcu. Na tym poziomie ze strony wewnętrznej w odl. 1 m od lica muru odkryto fragment szkieletu ludzkiego o podobnej orientacji jak wszystkie inne na tym cmentarzu.

Prace wykopaliskowe prowadzone w pierwszej fazie badań dowiodły, że zasięg cmentarza obejmował prawie całe wzgórze cerkiewne. Nie

stwierdzono pochówków jedynie w części północno-zachodniej tuż przy budynku kostnicy. Utwierdzono się w przekonaniu, że cmentarz nie wychodził w kierunku północnym poza teren właściwego wzgórza.

Ramowe datowanie cmentarza na podstawie wyposażenia grobowego uzyskanego podczas badań odnieść należy na okres XVI do początku XIX wieku, przy czym najwięcej i najlepiej zachowane groby pochodzą z XVIII—XIX w. Fakt ten jest wynikiem niszczenia wcześniejszych pochówków przez późniejsze ze względu na dość szczupły teren cmentarny. Na początku XIX wieku cmentarz miejscowy przeniesiony zostaje na pobliskie, położone za potokiem wzgórze.

W drugiej fazie badań prowadzonych przez autora przy współpracy studentki antropologii B. Skrzypczyńskiej skoncentrowano swoje wysiłki na wyjaśnieniu niektórych problemów rozplanowania i układu obronnego tej ciekawej budowli.

Wykop X założono przy południowej stronie cerkwi w miejscu łączenia się murów właściwego budynku cerkwi i dzwonnicy. Odsłaniał on także połączenie muru z przyporą. Układ kamieni w murze, brak wiązania wskazują na to, że budynek dzwonnicy został przybudowany (jak twierdzi dr J. T. Frazik z Krakowa zapewne w niedługim czasie) do muru cerkiewnego. Przypora zaś jest z nim na stałe związana i współczesna. Posadowienie stopy fundamentu muru i przypory od darni wynosi ok. 115 cm.

Wykop XI o wymiarach 1×3 m usytuowano w S-W części wzgórza nieco opadającego w kierunku wawozu. Na głębokości ok. 20 cm od powierzchni odkryto koronę zniszczonego muru o grubości ok. 110 cm. Stopa fundamentu wystąpiła już na 70 cm. Posadowiony on został w warstwie żółtej gliny lessowej. Zaprawa wapienna w większości już wypłukana, a w miejsce jej szczeliny między kamieniami wypełnione gliną lub próchnicą.

Wykop XII przeprowadzono na osi cerkwi w zachodniej części wzgórza. Na przestrzeni ok. 3 m uchwycono zarys bardzo zniszczonego muru na zaprawie wapiennej łączącego się z murem odkrytym w wykopie XI. Posadowiony został na głębokości 70 cm. Szerokość zachowanej korony muru wynosi ok. 80 cm. Rozszerzenie jego w kierunku zachodnim (Ryc. 3) aż do brzegu stromizny opadającej w wawóz-drogę pozwoliło na odkrycie muru II, którego przebieg będzie od tej pory pilnie rejestrowany. Mur II dość dobrze zachowany wystąpił w odległości ok. 1 m od muru I na samym skraju stromizny, grubość jego wynosi 110 cm. Zbudowany jest podobnie jak poprzedni z ciosów piaskowcowych średniej wielkości, łączonych zaprawą wapienną dziś już prawie całkowicie zniszczoną. Zachowany fragment nieco wychylony na zewnątrz.

Wykop XIII jest przedłużeniem wykopu XI w kierunku S-W, wymiary jego 2,8×0,8 m. Pod warstwą rumowiska w dolnej jego części

odkryto dalszy fragment muru II z dobrze zachowanym licem (na przestrzeni ok. 1,8 m). Grubość analogiczna do poprzedniego wynosi 110 cm, podobny jest także budulec i spoiwo. Stopa fundamentu wystąpiła na głębokości 86 cm od zachowanej części korony.

W warstwie ciemnej ziemi jak też w warstwie brudnej gliny odkryto cały szereg fragmentów naczyń szklanych, z których zachowały się ich koliste grube nóżki. Były to prawdopodobnie zniszczone lampki grobowe. Obok nich wystąpiły nieliczne skorupy naczyń glinianych z zieloną polewą. Z innych znalezisk wymienić należy niewielki miedziany krzyżyk maltański i fragment materii liturgicznej zdobiony „złotą nitką”. Wnętrze międzymurza pokryte zostało nieforemnymi kamieniami, które wydają się być celowo ułożone dla lepszego umocnienia gliniastego podłoża. Pod warstwą kamienia w górnej części wykopu na gł. 90 cm wystąpił zarys żółtego gliniastego calca (Ryc. 5).

Wykop XIV założono w płd.-zach. stronie terenu przylegającego do omawianego wzgórza, tuż obok drogi-wąwozu. Sondaż ten o wymiarach 1×2 m odsłonił dobrze zachowaną koronę muru II o grubości 110 cm.

Wykop XV o podobnych wymiarach co poprzedni, usytuowany w południowej partii terenu boiska szkolnego zaznaczył dalszy przebieg muru II. Stwierdzono podobną jego szerokość i rodzaj zaprawy.

Wykop XVI przeprowadzony w zachodniej części badanego terenu pozwolił na odsłonięcie posadzki i świetnie zachowanych schodów biegnących ze wzgórza w kierunku N-W, gdzie znajdowała się dziś już doszczętnie wypalona wieś. Odkryto 12 stopni szerokości od 2 do 2,5 m zbudowanych z płaskich kamieni piaskowcowych (Ryc. 4). Przestrzeń między kamieniami wypełniona gliną. Na powierzchni schodów w niektórych miejscach ślady zwęglenia i wypaleń. Warstwa okrywająca schody,

Ryc. 4. Posada Rybotycka pow. Przemyśl. Widok schodów wiodących na wzgórze cerkiewne od strony północno-zachodniej oraz odkryte w wykopie XVII mury obronne.

Fot. A. Kunysz

grubości od 20 do 70 cm składa się z ciemnej gliniastej ziemi z luźnymi kamieniami. Zupełny brak materiału datującego. Stopnie ułożono bezpośrednio na gliniastym calcu. Nad schodami na gł. ok. 20 cm od darni, wystąpiły płaskie kamienie związane przypuszczalnie z późniejszą ścieżką na wzgórze. W płn.-zach. części uchwycono związek schodów z murem obronnym. Stwierdzono, że schody nachylając się lekko w kier. S-W przylegają do muru, który w tym miejscu jest pojedynczy i gruby na 110 cm.

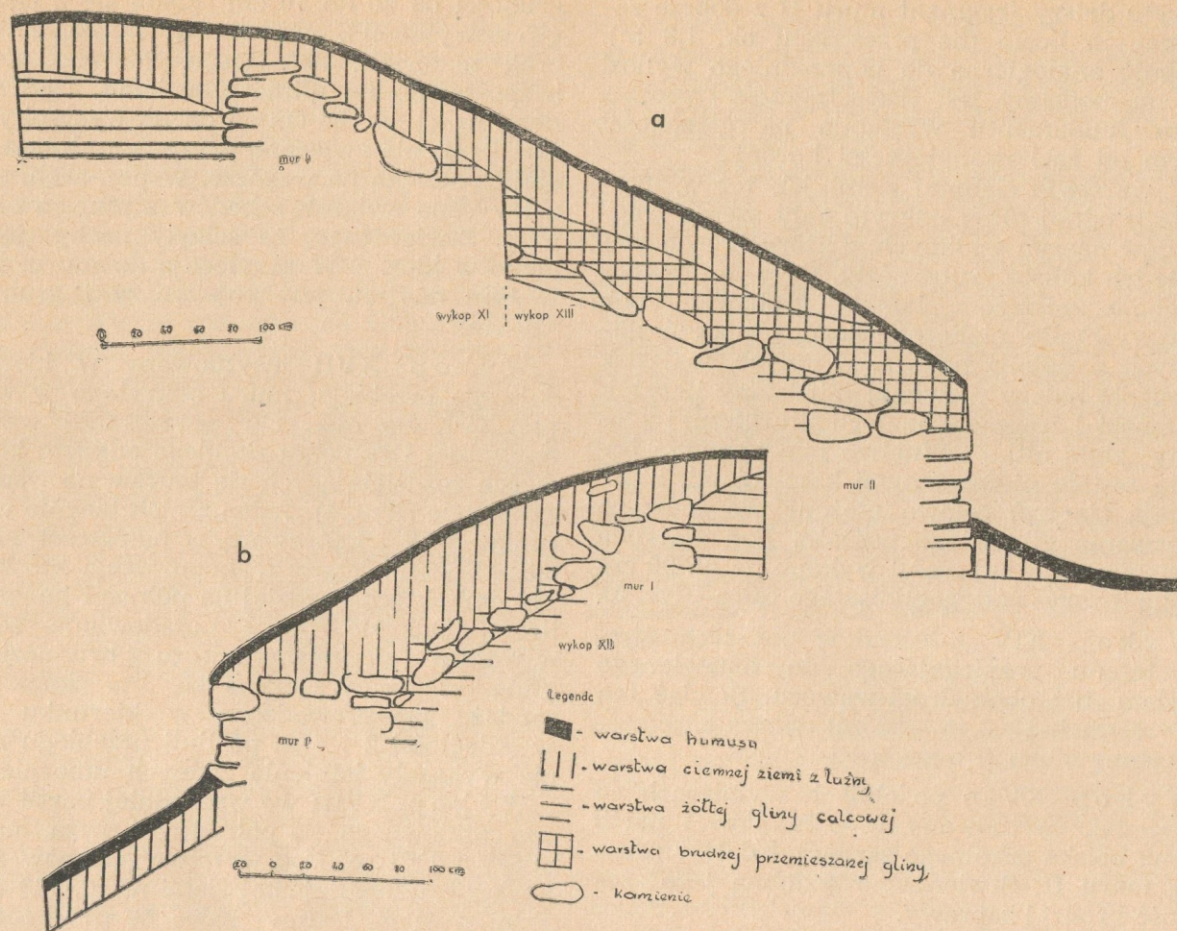
Wykop XVII usytuowany w kierunku dalszego przebiegu muru odkrytego w wykopie XVI. Po odkryciu zewnętrznej warstwy rozsypiska i rumoszu skalnego odkryto korony dwóch rozdzielających się murów na wspólnej podstawie (Ryc. 4). Jeden z nich biegnie w kierunku N-W i kończy się w odległości 496 cm od płd.-wsch. ściany wykopu, drugi krótki (ok. 110 cm) skręca bardziej na północ i kończy się licem. Odkryte mury posadowione zostały w warstwie skalnego rumoszu z brudnozieloną gliną. Pod nim zaczyna się lita skała. Małe sondaże przeprowadzone w kierunku N-W w odległości 2 i 4 m po linii przebiegu muru, nie wykazały istnienia żadnych umocnień.

Wykop XVIII we wschodniej partii wzgórza cerkiewnego, na północ od krzyża, ma wymiary 1,8×1 m. Pod warstwą nasypów złożonych z brudnogliniastej ziemi na gł. 120 cm od darni wystąpił lessowy calec. W przemieszanej warstwie na gł. 70—80 cm od darni, stwierdzono fragmenty przemieszczonego szkieletu ludzkiego.

Wykop XIX o wymiarach 2,7×1,2 m założony został w celu uchwycenia środkowej partii przebiegu muru I ze strony północnej. Odkryto dość okazałych rozmiarów fragment muru kamiennego o podobnych wymiarach i budowie jak i poprzednie.

Wykop XX jest prostopadły do wykopu XVII. Przecina on południowy skłon językowego wzgórza przylegającego do terenu cerkwi. Badania prowadzone w obrębie 1×4,8 m wykazały, że mur II urywa się a nie skręca w kierunku północnym. Brak też jakichkolwiek śladów budowli bramnej. Przekopane wzgórze natomiast jest naturalnym wzniesieniem pokrytym 20—60 cm warstwą nasypu, złożonego z brudnej gliny i rumoszu skalnego. Pod nim wystąpił gliniasto-kamienisty calec z występującymi fragmentami litej skały sfałdowanego fliszu karpackiego.

Wykop XXI założono u stóp wschodniej części wzgórza cerkiewnego. Wymiary jego 12×1,2 m. Odkryto wejście złożone z płaskich płyt piaskowcowych szerokości od 1 do 2 m (w górnej partii). Ogółem wejście to składało się z 21 stopni orientowanych nieco ukośnie (kier. E-S) w stosunku do osi cerkwi. Górna część schodów do 7 stopnia była odkryta, dolna przykryta ziemią i zarośnięta darnią do głęb. 30 cm. Wejście bramki wschodniej, do której prowadziły schody, miało ok. 180 cm szerokości.

Ryc. 5. Posada Rybotycka pow. Przemyśl. a — rzut pionowy wykopu XI i XII; b — rzut pionowy ściany wykopu XII.

Badania wykopaliskowe prowadzone w drugiej fazie ustaliły, że rozplanowanie umocnień wzgórza jest dostosowane do jego naturalnych kształtów i zdradza cechy prastarych wzorów grodzisk obronnych. Cały obszar cerkiewny otoczony został bowiem dwoma murami obronnymi, dziś już tylko fragmentarycznie zachowanymi. Mur I bronił wejścia do właściwego wzgórza, a mur II otaczał pierwotnie teren przycerkiewny wraz z zabudowaniami gospodarczymi, budynkiem mieszkalnym, a być może i monastylem zamieszkiwanym przez duchownych wschodniego obrządku.

Mur I uchwycony został dookoła cerkwi z wyjątkiem pñ.-zach. narożnika, gdzie przebieg jego nie został dotychczas dostatecznie zbadany. Ze strony wschodniej mur ma kształt prostokąta. Zaopatrzony jest w bramkę wejściową wiodącą przez schody w kierunku zabudowań mieszkalnych. Wejście główne od strony wsi usytuowane było zapewne w stronie zachodniej wzgórza. Mur biegnący tą stroną dostosowany jest do formy terenu i otacza cerkiew koleście. W pñ.-zach. narożniku uchwycone zostały szerokie schody współczesne muiowi obronnemu i przylegające do niego. Niżej istnieć musiała niewątpliwie brama wejściowa. Istnieje prawdopodobieństwo, że odkryty w wykopie XVII narożnik muru (Ryc. 4)

jest jej częścią. Przyszłe badania w tym rejonie pozwolą zapewne wyjaśnić i ten problem.

W stronie północnej wzgórza mur I w wykopie IV nagle urywa się. Na części jego fundamentów zbudowana została kostnica przy-cmentarna. Być może znaleziona w narożu tego budynku moneta Jana Kazimierza wiąże się z jego powstaniem. Budowla ta bowiem jest niewątpliwie młodszą od całości murów obronnych, co stwierdzić można także na lepszym niż w murach obronnych zachowaniu się zaprawy wapiennej. Wysunąć należy postulat kontynuacji badań w tym rejonie w celu odsłonięcia śladów bramy wejściowej oraz uzyskania z warstwy nasypów materiału archeologicznego, który by datował pewnie moment zniszczenia konstrukcji obronnych.

W świetle dotychczasowych ustaleń wydaje się, że upadek znaczenia murów obronnych wiązać należy z drugą połową XVII wieku. Za tak krótkim trwaniem systemu obronnego przemawia też fakt, że stopnie schodów wejściowych odkryte w wykopie XVI są bardzo mało zniszczone (starte) — widocznie były używane przez niedługi okres czasu. Zniszczenie murów, a być może i częściowa dewastacja obiektu sakralnego musiała nastąpić w sposób gwałtowny. Świadczyć o tym może fakt wystąpienia na schodach warstwy spalenizny

i zwęglań oraz gruba warstwa nasypów, która okryła schody do tego stopnia, że miejscowa ludność zupełnie zapomniała o ich istnieniu i na warstwie nasypów wybudowała prymitywną posadzkę, po której potem biegła droga od wsi do cerkwi.

Drugą część murów obronnych (mur II) w okresie wstępnych badań uchwycono jedynie w stronie południowej i zachodniej. Od południa mur leży na skraju drogi, w rejonie S-W wspina się na wzgórze cerkiewne i biegnie obok muru I, dalej łączy się z nim i u stóp wzgórza urywa się nagle.

Wymiary jego, sposób budowania, zaprawa są analogiczne. Jest on współczesny całemu sy-

stemowi obronnemu. Wyjaśnić pozostaje dalszy jego przebieg w kierunku N-W i N-E oraz przebadac teren leżący niżej wzgórza cerkiewnego zawarty między murami. Wykopaliska prowadzone w tym rejonie dadzą prawdopodobnie odpowiedź na szereg dotychczas nie dość jasnych problemów dotyczących systemu obronnego i rozplanowania części gospodarczo-mieszkalnej. Być może tu właśnie wystąpi materiał, który by odpowiadał chronologicznie architekturze tego ciekawego obiektu. Przyszłe badania archeologiczne a być może źródłowe i ikonograficzne ściślej sprecyzują datę powstania, rozwoju i upadku tego obiektu.

Przypisy:

¹ A. Kunysz, *Powierzchniowe i zwiadowcze badania archeologiczne w powiecie przemyskim w roku 1964*, Sprawozdanie Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za rok 1964, Rzeszów 1964, s. 52, 53; P. Kaczanowski i A. Koperski, *Wyniki badań powierzchniowych przeprowadzonych w powiecie przemyskim*, Sprawozdanie Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za rok 1965, Rzeszów 1966, s. 127; tamże, E. Pudełko, *Ratownicze badania archeologiczne w Sierakościach, pow. Przemyśl*, s. 62-65.

² T. Akamit, *Badania archeologiczne osady neolitycznej w Kormanicach, pow. Przemyśl*, Sprawozda-

nie Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za rok 1965, Rzeszów 1966, s. 23-27, tam dalsza literatura.

³ Wg datowania podanego przez dr J.T. Frazikę z Krakowa.

⁴ Not. prasowa „Nowiny Rzeszowskie” z dn. 9.VIII. 1966 r. (nr 187), s. 3.

⁵ Dokładne sprawozdanie z wyników prac antropologicznych na tym stanowisku, opracuje mgr A. Malinowski z UAM w Poznaniu.

⁶ Drugie wejście wg relacji innych, miało znajdować się pod płytami posadzki przedsionka w zachodniej stronie cerkwi. Danych tych nie sprawdzono.

Józef Tomasz Frazik

Wstępne badania architektoniczne cerkwi w Posadzie Rybotyckiej pow. Przemyśl

Wprawdzie cerkiew grecko-katolicka p. w. św. Onufrego w Posadzie Rybotyckiej posiada parę wzmianek w literaturze, poświęconej głównie krajoznawstwu i turystyce¹, nie była jednak dotąd przedmiotem szczegółowego studium. Dopiero ostatnie prace inwentaryzacyjne, konserwatorskie, a przede wszystkim odkrycie dobrze zachowanych fresków ruskich z XVI w.(?) spowodowały potrzebę bliższego poznania obiektu oraz jego otoczenia. Między innymi w związku z tym w r. 1966 przeprowadzono wokół cerkwi badania archeologiczne i antropologiczne², a autor niniejszej notatki podjął na prośbę mgr A. Kunysza także badania architektoniczne samej budowli. I choć prace na tym odcinku zostały ograniczone ze względów obiektowych wyłącznie do wstępnych, niemniej przyniosły pewne interesujące wyniki, które zasługują na notatkę.

Według tradycji cerkiew pochodzi z 1 połowy w. XVI i jest fundacją Stanisława Herburt, kasztelana lwowskiego. Pierwotnie przy cerkwi istniał monastyr bazyliński, przeniesiony w okresie późniejszym do Dobromila. Według innej, również źródłowo niesprawdzonej wiadomości, obiekt w okresie reformacji miał służyć za zbór ariański. Obecnie wnętrze pozbawione swego wyposażenia jest zamknięte, nieużytkowane, a obiekt stanowiący włas-

ność państwa znajduje się pod opieką GRN oraz władz konserwatorskich.

Budowla usytuowana jest na niewielkim wzgórzu, otoczonym od południa i wschodu doliną rzeki Wiar, od północy doliną dopływu Wiaru, od zachodu zaś sztucznym przekopem. Na orientowany plan składa się: krótkie, prostokątne prezbiterium o wymiarach wnętrza 3,36×4,34 m, prawie kwadratowa, szersza i znacznie wyższa nawa długa na 6,30 m i szeroka na 6,40 m oraz znajdująca się od zachodu stosunkowo wąska i wydłużona część prostokątna mieszcząca niewielki babiniec o wymiarach 3,00×3,60 m oraz kruchtę o wymiarach 2,12×3,50 m. Dwie ostatnie lokalności stanowią przyziemie kwadratowej wieży, nie związanej górą z korpusem (por. plany, Ryc. 1 i 2). Kruchta od północy i południa otwarta jest niskimi arkadami, zamkniętymi nieco spłaszczonymi łukami półkolistymi. Stąd przez prostokątne drzwi jest wejście do nieoświetlonego babińca, otwartego na nawę półkolistą arkadą.

Drugie wejście do cerkwi znajduje się w południowej ścianie korpusu; jest prostokątne i zamknięte górą łukiem koszowym. Prezbiterium oddzielone zostało od nawy ścianą o dwu niesymetrycznie umieszczonych przejściach. Nawę oświetlają dwa prostokątne, zamknięte